অধ্যায় ১৩ ঃ সামাজিক লিংগ, আইন আৰু মানৱ অধিকাৰ

অধ্যায় গাঁথনি

১৩.১ উদ্দেশ্য
১৩.২ পৰিচয়
১৩.৩ আইন, সাংবিধানিক নিশ্চিতি আৰু মহিলাৰ বাবে কৰা সংবিধান সংশোধনী
১৩.৪ নাৰী মুক্তিৰ আহিলা ৰূপে আইন
১৩.৫ মানৱ অধিকাৰ হিচাপে মহিলাৰ অধিকাৰ
১৩.৬ সামাজিক লিংগ আৰু মানৱ অধিকাৰ
১৩.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৩.৮ অধিক জানিবলৈ
১৩.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
১৩.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

১৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- মহিলাৰ বাবে থকা সাংবিধানিক নিশ্চিতি আৰ মহিলাৰ বাবে কৰা সংবিধান সংশোধনীৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- মহিলাৰ অধিকাৰবোৰক কেনেদৰে মানৱ অধিকাৰৰ অংশ বুলি গণ্য কৰা হয় সেইবিষয়ে জানিব পাৰিব।

১৩.২ পৰিচয়

ভাৰতীয় সংবিধানত সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতাৰ নীতি অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। দেশৰ সংবিধানে মহিলাসকলক সমতা প্রদানৰ নিশ্চিতি দিয়াৰ উপৰি ৰাজ্যবোৰক মহিলাৰ অনুকূল ইতিবাচক বৈষম্য প্রদর্শনকাৰী ব্যৱস্থা গ্রহণৰ ক্ষমতা প্রদান কৰিছে। এটা গণতান্ত্রিক ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাৰ সংৰচনাৰ ভিতৰত দেশৰ আইন, উন্নয়নমূলক নীতি, পৰিকল্পনা আৰু কার্যসূচীবোৰৰ দ্বাৰা বিভিন্ন ক্ষেত্রত মহিলাৰ অগ্রগতি সম্ভৱ কৰি তোলাৰ লক্ষ্য বান্ধি লোৱা হৈছে। ভাৰতে মহিলাৰ সম-অধিকাৰ সুৰক্ষিত ৰাখিবলৈ দায়বদ্ধ বিভিন্ন আন্তঃৰাষ্ট্রীয় সন্মিলন আৰু মানৱ অধিকাৰ সংগঠনৰ পোষকতা কৰি আহিছে। ইয়াৰে ভিতৰত সবাতোকৈ গুৰুত্বপূর্ণ সন্মিলনখন হ'ল ১৯৯৩ চনত সমর্থন জনোৱা 'মহিলাৰ বিৰুদ্ধে চলা সকলো ধৰণৰ বৈষম্য নির্মূল বিষয়ক সন্মিলন' (CEDAW)। এই অধ্যায়টিত আমি সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতা সুনিশ্চিতকাৰী বিভিন্ন আইন আৰু অধিকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। ভাৰতত পিতৃপ্রধান সমাজৰ প্রাধান্য থকালৈ লক্ষ্য

ৰাখি ইয়াত দেশৰ মহিলাসকলৰ অৱস্থা উন্নত কৰাৰ চেষ্টা চলোৱা আইন আৰু অধিকাৰবোৰৰ কথা বিশেষভাৱে আলোচনা কৰা হ'ব।

১৩.৩ আইন, সাংবিধানিক নিশ্চিতি আৰু মহিলাৰ বাবে কৰা সংবিধান সংশোধনী

ওপৰৰ শিতানত উল্লেখ কৰা হৈছে যে ভাৰতীয় সংবিধানে মহিলাক সমতাৰ নিশ্চিতি প্ৰদান কৰাৰ লগতে ৰাজ্যবোৰক মহিলাৰ অনুকূল ইতিবাচক বৈষম্য প্ৰদৰ্শনকাৰী ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ ক্ষমতা দিছে। আৰ্থ-সামাজিক, শিক্ষা আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত নানা অসুবিধাত ভূগি থকা মহিলাসকলৰ বিভিন্ন সমস্যা আঁতৰোৱাত এই সাংবিধানিক সুবিধাবোৰে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিব পাৰে। অন্য অধিকাৰবোৰৰ লগতে সংবিধান প্ৰদত্ত মৌলিক অধিকাৰবোৰে দেশৰ নাগৰিকক আইনৰ দৃষ্টিৰে সমান মৰ্যাদা দিয়াৰ লগতে আইনৰ দ্বাৰা সমান সুৰক্ষা প্ৰদান কৰিছে। এই সাংবিধানিক নীতি-নিয়মবোৰৰ দ্বাৰা ধৰ্ম, জাতি, সম্প্ৰদায়, জৈৱিক লিংগ অথবা জন্মস্থানৰ ভিত্তিত সকলো নাগৰিককে সকলো ধৰণৰ বৈষম্যমূলক আচৰণৰ বলি হোৱাৰপৰা সুৰক্ষা প্ৰদান কৰা হৈছে। সংবিধানে কৰ্মসংস্থাপনৰ দিশতো সকলো নাগৰিককে সমানু সুযোগ আগবঢ়োৱাৰ নিশ্চিতি দিছে।

এই বিষয়ে সংবিধানত সন্নিৱিষ্ট ধাৰাকেইটাহ'ল ক্ৰমে ১৪,১৫,(৩), ১৬, ৩৯ (a), ৩৯ (b), ৩৯ (c) আৰু ৪২

তলত সাংবিধানিক সা-সুবিধাবোৰ তুলি দিয়া হ'ল—

- আইনৰ দৃষ্টিত মহিলাৰ সমতা (ধাৰা ১৪)
- ৰাষ্ট্ৰই ধৰ্ম, জাতি, সম্প্ৰদায়, লিংগ, জন্মস্থান অথবা ইয়াৰে যিকোনো এটাৰ ভিত্তিত কোনো নাগৰিকৰ প্ৰতি বৈষম্যমূলক আচৰণ প্ৰদৰ্শন কৰিব নোৱাৰিব [(ধাৰা ১৫ (i)]
- ৰাষ্ট্ৰই মহিলা আৰু শিশুৰ অনুকূলে যিকোনো ধৰণৰ বিশেষ নীতি-নিয়ম প্ৰস্তুত কৰিব পাৰিব [(ধাৰা ১৫ (iii)]
- কৰ্মসংস্থাপনৰ সৈতে জড়িত যিকোনো কথা অথবা ৰাষ্ট্ৰৰ অধীনস্থ যিকোনো কাৰ্যালয়ত নিযুক্তিৰ ক্ষেত্ৰত সকলোৱে সমান সুযোগ লাভ কৰিব (ধাৰা ১৪)।
- ৰাষ্ট্ৰই পুৰুষ আৰু মহিলা উভয়ৰে বাবে জীৱিকা অৰ্জনৰ পৰ্যাপ্ত উপায় লাভৰ অধিকাৰ সমানে উপভোগ কৰাটো সুনিশ্চিত কৰিবলৈ বিভিন্ন নীতিত প্ৰয়োজনীয় সা-সুবিধা অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব [(ধাৰা ৩৯ (a)]; পুৰুষ আৰু মহিলা উভয়ে একে কামৰ বাবে একে পাৰিশ্ৰমিক লাভ কৰিব [(ধাৰা ৩৯ (d)]
- সমান সুবিধাৰ ভিত্তিত ন্যায়ৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰা হ'ব; অৰ্থনৈতিকঅথবা অন্য প্ৰতিবন্ধক সৃষ্টিকাৰী কাৰণৰ দ্বাৰা যাতে কোনো নাগৰিক ন্যায় লাভৰ পৰা বঞ্চিত নহয় সেয়া সুনিশ্চিত কৰিবলৈ উপযুক্ত বিধি-বিধান, আঁচনি নাইবা অন্য উপায়েৰে নাগৰিকক বিনামূলীয়া আইনী সাহায্য আগবঢ়োৱা হ'ব [(ধাৰা ৩৯ (A)]
- ৰাষ্ট্ৰই ন্যায়সংগত আৰু মানৱীয় কৰ্মপৰিৱেশ সৃষ্টিৰ বাবে নীতি-নিয়ম প্ৰস্তুত কৰিব

আৰু সন্তান জন্ম দিয়াৰ পাছত মহিলা কর্মীক প্রসূতি অৱস্থাৰ ছুটী প্রদানৰ ব্যৱস্থা ল'ব (ধাৰা ৪২)।

- ৰাষ্ট্রই দেশৰ দুর্বল শ্রেণীৰ নাগৰিকসকলৰ শিক্ষা তথা আর্থিক স্বার্থবোৰৰ পোষকতা কৰাৰ লগতে বিশেষ যত্ন ল'ব, তেওঁলোকক সামাজিক অন্যায়ৰ পৰা সুৰক্ষিত ৰাখিব আৰু সকলো ধৰণৰ শোষণৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিব (ধাৰা ৪৬)।
- ৰাষ্ট্রই পৰিপুষ্টিৰ স্তৰ উচ্চ কৰিব আৰু নাগৰিকৰ জীৱন যাপনৰ মান উন্নত কৰিব (ধাৰা ৪৬)।
- ভাৰতৰ সকলো নাগৰিকৰ মাজত সমন্বয় তথা উমৈহতীয়া ভ্রাতৃত্ববোধৰ মনোভাৱ গঢ়াৰ পোষকতা কৰা হ'ব; মহিলাৰ মর্যাদা হানি কৰা প্রথাবোৰৰ অনুশীলন ৰোধ কৰা হ'ব [(ধাৰা ৫১ (A) (e)]
- দেশৰ প্রতিখন পঞ্চায়তেত মহিলাৰ বাবে মুঠ সদস্য সংখ্যাৰ এক তৃতীয়ংশতকৈ কম আসন সংৰক্ষিত থাকিব নোৱাৰিব (অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষিত আসনসমূহকে ধৰি), এনে আসনবোৰ প্রত্যক্ষ নির্বাচনৰ দ্বাৰা পূৰাব লাগিব আৰু এনে আসনবোৰ এখন পঞ্চায়তে বিভিন্ন সমষ্টিৰ সদস্যসকলক চক্রাৱর্তন পদ্ধতিৰে আবণ্টন কৰিব লাগিব [(ধাৰা ২৪৩ (D) (3)]
- পঞ্চায়তৰ অধ্যক্ষৰ কার্যালয়ৰ মুঠ পদৰ এক তৃতীয়াংশতকৈ কম পদ মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষিত থাকিব নোৱাৰিব আৰু কার্যালয়ৰ প্রতিটো স্তৰতে মহিলা সদস্যক অন্তর্ভুক্ত কৰাব লাগিব [(ধাৰা ২৪৩ (D) (4)]
- প্রতিখন পৌৰ নিগমতে প্রত্যক্ষ নির্বাচনৰ দ্বাৰা পূৰাবলগীয়া মুঠ আসনৰ অতি কমেও এক তৃতীয়াংশ আসন (অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষিত আসনকে ধৰি) মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষিত কৰিব লাগিব আৰু এখন পৌৰনিগমৰ অধীনস্থ বিভিন্ন ৱার্ডৰ সদস্যৰ মাজত এই আসনবোৰ চক্রাৱর্তন পদ্ধতিৰে আবণ্টন কৰিব লাগিব [(ধাৰা ২৪৩ (T) (3)]
- পৌৰ নিগমৰ অধ্যক্ষৰ কার্যালয়ত সংশ্লিষ্ট আইনৰ সা-সুবিধা অথবা ৰাষ্ট্রৰ দ্বাৰা প্রণয়ন কৰা বিধি- বিধান অনুসৰি অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ মহিলাৰ বাবে আসন সংৰক্ষণ কৰিব লাগিব [(ধাৰা ২৪৩ (T) (4)]

ন্যায়িক সুবিধা

সাংবিধানিক নিশ্চিতি অটুট ৰাখিবলৈ ৰাষ্ট্রই নাগৰিকৰ সম-অধিকাৰ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ, সামাজিক বৈষম্য প্রতিৰোধ কৰিবলৈ, বিভিন্ন ধৰণৰ হিংসা আৰদ্ধ নিষ্ঠুৰতা ৰোধ কৰিবলৈ আৰু বিশেষকৈ চাকৰিয়াল মহিলাৰ বাবে সমর্থন সেৱা আগবঢ়াবলৈ বিভিন্ন বিধি বিধানমূলক নীতি-নিয়ম প্রৱর্তন কৰিছে। মহিলাক 'হত্যা', 'ডকাইতি', 'প্রৱঞ্চনা' আদি বিভিন্ন অপৰাধৰ বলি হ'ব পাৰে। কিন্তু মহিলাই বিশেষভাৱে বলি হোৱা অপৰাধবোৰক 'মহিলাৰ বিৰুদ্ধে চলা অপৰাধ' নাম দিয়া হৈছে। 'মহিলাৰ বিৰুদ্ধে চলা অপৰাধ'ক দুটা বহল ভাগত ভগোৱা হয়। ভাগ দুটা হ'ল—

● ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইনৰ অধীনত চিনাক্ত কৰা অপৰাধ ঃ

- ➢ বলাৎকাৰ (ধাৰা ৩৭৬ , ভা. দ. আ.)
- ➢ বিভিন্ন উদ্দেশ্যত কৰা অপহৰণ আৰু নাৰীহৰণ (ধাৰা ৩৬৩-৩৭৩)
- ➢ যৌতুকৰ বাবে হত্যা, যৌতুকজনিত মৃত্যু, অথবা যৌতুকৰ বাবে হত্যাৰ চেষ্টা (ধাৰা ৩০২/ ৩০৪-B , ভা. দ. আ.)
- ➢ শাৰীৰিক আৰু মানসিক দুয়ো ধৰণৰ নির্যাতন (ধাৰা ৪৯৮-A , ভা. দ. আ.)
- ➢ যৌন উৎপীড়ন (ধাৰা ৩৫৪-A , ভা. দ. আ.)
- ➢ যৌন নির্যাতন (ধাৰা ৫০৯ ভা. দ. আ.)
- ➢ যুৱতী/ছোৱালী সৰবৰাহ (২১ বছৰ বয়সৰ ভিতৰৰ)

২। বিশেষ আইন (SLL)ৰ অধীনত চিনাক্তকৰা অপৰাধ সমূহ।

যদিও ভাৰতত বলবৎ হৈ থকা সকলো আইন সামাজিক লিংগ নির্দিষ্ট নহয়, তথাপিও মহিলাক তাৎপর্যপূর্ণভাৱে প্রভাৱিত কৰা বিভিন্ন আইনৰ অন্তর্গত নীতি-নিয়মবোৰ সময়ে সময়ে পুনৰীক্ষণ কৰা হয় আৰু নতুন প্রয়োজনৰ সৈতে খাপ খোৱাকৈ বিভিন্ন সংশোধনী ঘটোৱা হয়।

ভাৰতীয় মহিলা আৰু তেওঁলোকৰ স্বার্থক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবলৈ বিশেষ নীতি-নিয়ম সম্বলিত আইন কেইখনমান হ'ল—

- ➢ পাৰিবাৰিক আদালত আইন, ১৯৫৪
- ➢ বিশেষ বিবাহ আইন, ১৯৫৪
- ➢ হিন্দু বিবাহ আইন, ১৯৫৫
- ➢ হিন্দু উত্তৰাধিকাৰী আইন,১৯৫৬, আৰু ২০০৫ চনত কৰা ইয়াৰ সংশোধনী
- ➢ অনৈতিক মানৱ সৰাবৰাহ (প্রতিৰোধ) আইন, ১৯৫৬
- ➢ প্রসূতি মাতৃক উপকৃত কৰা আইন, ১৯৬১ (১৯৯৫ চনৰ সংশোধনীৰে সৈতে)
- ➢ যৌতুক নিষেধকাৰী আইন, ১৯৬১
- ➢ চিকিৎসাজনিত কাৰণত কৰা গর্ভপাত আইন, ১৯৭১
- ➢ বন্ধুৱা মজদুৰ নিয়ন্ত্রণ নীতি আৰু নির্মূল আইন, ১৯৭৬
- ➢ সমান পাৰিশ্রমিক আইন, ১৯৭৬
- ➢ বাল্য বিবাহ নিষেধকাৰী আইন, ২০০৬
- ➢ ফৌজদাৰী (সংশোধিত) আইন, ১৯৮৩
- ➢ মহিলাৰ অশালীন উপস্থাপন (নিষেধকাৰী আইন ১৯৮৬
- ➢ সতী আয়োগ (প্রতিৰোধ) আইন, ১৯৮৭
- ➢ গার্হস্থ্য হিংসাৰ পৰা মহিলাক সুৰক্ষা প্রদানকাৰী আইন, ২০০৫

মহিলাৰ বাবে থকা বিশেষ নীতি- ব্যৱস্থাসমূহ

➢ **ৰাষ্ট্রীয় মহিলা আয়োগ (National Commission for Women) ঃ** ভাৰত চৰকাৰে ১৯৯২ চনত এই বিধিসম্মত অভিকৰণটো গঠন কৰিছিল। ইয়াৰ বিশেষ উদ্দেশ্যসমূহ

হ'ল মহিলাসকললৈ আগবঢ়োৱা সকলোবোৰ সাংবিধানিক তথা ন্যায়িক সুৰক্ষাৰ সৈতে জড়িত বিষয়বোৰ অধ্যয়ন আৰু নিৰীক্ষণ কৰা, প্ৰচলিত বিধি-বিধানবোৰৰ পুনৰীক্ষণ কৰা আৰু প্ৰয়োজন সাপেক্ষে সংশোধনীৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়োৱা ইত্যাদি।

➢ **স্থানীয় স্ব-নিয়ন্ত্রিত প্রশাসনীয় ব্যৱস্থাবোৰত মহিলাৰ বাবে আসন সংৰক্ষণ ঃ** সংসদে ১৯৯২ চনত গৃহীত কৰা ৭৩ সংখ্যক সংবিধান সংশোধনীৰ জৰিয়তে দেশৰ গ্ৰামাঞ্চল আৰু নগৰাঞ্চল উভয়ৰে স্থানীয় প্ৰশাসনীয় অভিকৰণবোৰৰ নিৰ্বাচনৰ জৰিয়তে সদস্য সংখ্যাক পূৰোৱা সকলোবোৰ কাৰ্যালয়তে মুঠ সদস্য সংখ্যাৰ এক তৃতীয়াংশ আসন মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষিত কৰা হৈছে।

➢ **কন্যা শিশুৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় কাৰ্য পৰিকল্পনা ১৯৯১-২০০০ ঃ** দেশৰ কন্যা শিশুহঁতৰ বাবে এক উন্নততৰ ভৱিষ্যৎ গঢ়ি তোলাৰ মূল উদ্দেশ্যৰে প্ৰস্তুত কৰা এই কাৰ্য পৰিকল্পনাৰ জৰিয়তে কন্যা শিশুৰ জীৱন বৰ্তাই ৰখা, সিহঁতক সুৰক্ষা প্ৰদান কৰা আৰু বিকাশ ঘটাত সহায় আগবঢ়োৱা হয়। ভাৰত চৰকাৰে ইয়াৰ উপৰি ২০১৩ চনৰ ২৬ এপ্ৰিলত 'শিশুৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় নীতি, ২০১৩' খন গৃহীত কৰিছে। ইয়াৰ লগতে 'শিশুৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰীয় পৰিকল্পনা, ২০১৬ খনৰো খছৰা সাজু হৈ আছে।

➢ **মহিলা সবলীকৰণৰ ৰাষ্ট্ৰীয় নীতি ২০০১ ঃ** ভাৰত চৰকাৰৰ মানৱ সম্পদ বিকাশ মন্ত্ৰালয়ৰ অধীনস্থ মহিলা আৰু শিশু বিকাশ বিভাগে ২০০১ চনত মহিলা সবলীকৰণৰ ৰাষ্ট্ৰীয় নীতি প্ৰস্তুত কৰিছে। এই নীতিৰ লক্ষ্য হ'ল দেশৰ মহিলাসকলৰ উন্নয়ন সাধন কৰি তেওঁলোকৰ সবলীকৰণ ঘটোৱা। ইয়াৰ লগতে 'মহিলা সবলীকৰণৰ ৰাষ্ট্ৰীয় নীতি, ২০১৬ ' খনৰ খছৰাও সাজু কৰি ৰখা হৈছে।

● **সংবিধানৰ ৭৩ আৰু ৭৪ সংখ্যক সংশাধনী আৰু মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষণ ঃ**

সংসদৰ ভাষাত 'সংশোধনী' (Amendment) শব্দৰ অর্থ হ'ল কোনো বিধেয়ক (প্ৰস্তাৱিত আইন)ত ঘটোৱা কোনো সাল-সলনি। সংশোধনীৰ জৰিয়তে সংসদীয় প্ৰক্ৰিয়াৰ মাজেদি আগবাঢ়ি গৈ থকা বিধেয়কবোৰৰ মান উন্নত কৰা অথবা সেইবোৰত সাল-সলনি ঘটোৱা হয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৪০ নং অনুচ্ছেদৰ জৰিয়তে চৰকাৰক স্থানীয় স্ব-নিয়ন্ত্রিত প্ৰশাসনীয় অনুষ্ঠান ৰূপে সেৱা আগবঢ়াব পৰাকৈ পঞ্চায়ত গঠনৰ নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে। দেশৰ অধিকাংশ ৰাজ্যই এই নিৰ্দেশাত্মক নীতি বলৱন্তৰাই মেহতা আয়োগৰ প্ৰতিবেদনত সন্নিৱিষ্ট পৰামৰ্শৰ আধাৰত কাৰ্যক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰিছে। আয়োগে দেশৰ পঞ্চায়তী ৰাজ অনুষ্ঠান (PRIs)ৰ ব্যৱস্থাটো তিনি খলপীয়া কৰাৰ পৰামৰ্শ দিছিল। ইয়াৰ প্ৰথম খলপাত থাকিব গাওঁ স্তৰৰ মৌলিক একক 'গাওঁ পঞ্চায়ত'বোৰ। এনে গাওঁ পৰিষদবোৰ ৰাইজৰ ভোটৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত প্ৰতিনিধিৰে গঠিত হয়। ইয়াৰ পাছত থাকে উন্নয়ন খণ্ড (Block) স্তৰৰ উন্নয়ন খণ্ড পৰিষদ (উন্নয়ন খণ্ড একোটা হ'ল জিলা এখনৰ বৃহত্তৰ উপ-গোট)। তৃতীয় খলপটো হ'ল জিলা পৰিষদ। পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানবোৰৰ গঠনক ভাৰতৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ ৰাজনৈতিক উদ্যমবোৰৰ এটা বুলি গণ্য কৰা হয়।

বিগত বছৰবোৰত পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থাটোৱে বহুতো সফলতা আৰু বিফলতাৰ অভিজ্ঞতা

লাভ কৰিছে। এই অনুষ্ঠানবোৰে আগবঢ়াই নিয়া কার্যকলাপবোৰ বৃহত্তৰ ভিত্তিক। কিন্তু ইয়াৰ সমল ভাণ্ডাৰ হ'ল দুর্বল। এইটো কাৰণতে দেশৰ বহুকেইখন ৰাজ্যত পঞ্চায়তী ৰাজ অনুষ্ঠানবোৰে নাগৰিকৰ প্রত্যাশা অনুসৰি কাম কৰিব পৰা নাই। পুঁজি আৰু কর্তৃপক্ষৰ নাটনিৰ বাবে ১৯৭০ৰ দশকৰ শেষার্ধলৈকে বেছিভাগ ৰাজ্যৰে পঞ্চায়তবোৰ নিষ্ক্রিয় হৈ আছিল।

পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানবোৰৰ কাম-কাজত বিৰূপ প্রভাৱ পেলোৱা দুটামান প্রধান সমস্যা আৰু দুর্বলতা হ'ল-

- নিয়মীয়াকৈ নির্বাচন অনুস্থিত নোহোৱা;
- ক্ষমতা আৰু সম্পদৰ হস্তান্তৰ উপযুক্ত ধৰণৰ নোহোৱা;
- নিজ সম্পদ সৃষ্টিৰ বাবে প্রয়োজন হোৱা ক্ষমতা লাভ নকৰা; আৰু
- নির্বাচিত অভিকৰণবোৰত মহিলা আৰু সমাজৰ দুর্বল শ্রেণীৰ লোকৰ প্রতিনিধিত্বৰ অভাৱ।

১৯৮৯ চনত ভাৰত চৰকাৰে পঞ্চায়তৰ ভূমিকা সবল কৰি তুলিবলৈ দুটা গুৰুত্বপূর্ণ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিছিল। ইয়াৰে প্রথমটো হ'ল 'জৱাহৰ ৰোজগাৰ যোজনা'ৰ প্রৱর্তন। এই পৰিকল্পনাৰ জৰিয়তে গাওঁ পৰিষদবোৰলৈ পোনপটীয়াকৈ পুঁজিৰযোগান ধৰা হৈছিল। পৰিষদবোৰে বিভিন্ন ৰাজহুৱা কার্যত দ্বাৰা নিবনুৱা লোকক কর্মসংস্থাপনৰ সুযোগ দিয়াৰ কামতএই পুঁজি খৰচ কৰিছিল।

দ্বিতীয়তে, চৰকাৰে ৬৪ সংখ্যক সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ক উত্থাপন কৰিছিল। ইয়াত সকলোবোৰ ৰাজ্যৰ বাবে গাওঁ, উন্নয়নখণ্ড আৰু জিলা স্তৰত তিনিখলপীয়া পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থা বাধ্যতামূলক কৰাৰ প্রস্তাৱ ৰখা হৈছিল। এনে ব্যৱস্থাবোৰত পঞ্চায়ত সদস্যসকলক পাঁচ বছৰীয়া কার্যকালৰ বাবে প্রত্যক্ষ নির্বাচনৰ জৰিয়তে নির্বাচিত কৰাৰ কথা কোৱা হৈছিল। স্থানীয় উন্নয়নমূলক কাম-কাজবোৰ আগবঢ়াই নিবলৈ পঞ্চায়তবোৰৰ কর্তৃত্ব আৰু পুঁজিৰ পৰিমাণ আগতকৈ বৃদ্ধি কৰাৰ প্রস্তাৱ দিয়া হৈছিল। কিন্তু পঞ্চায়তবোৰলৈ ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰাৰ বাবে সকলো দিশৰ পৰা গোহাৰি জনোৱা সত্বেও ৰাজ্যসভাই ৬৪ সংখ্যক সংশাধনী বিধেয়কখন অগ্রাহ্য কৰিছিল।

৭৩ আৰু ৭৪ সংখ্যক সংবিধান সংশোধনীৰ তাৎপর্য ঃ

দেশে লাভ কৰা সুদূৰপ্রসাৰী ফলাফলবোৰ বিবেচনা কৰি ৭৩ আৰু ৭৪ সংখ্যক সংবিধান সংশোধনী দুটাক 'এক নীৰৱ বিপ্লৱ' আখ্যা দিয়া হয়। এই সংশোধনীৰ প্রথম সুফলটো আছিল পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানবোৰৰ ৰাজ্য চৰকাৰ আৰু ৰাজ্যিক আইনৰ মেৰপেঁচৰ পৰা মুক্তি। পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানবোৰ সংবিধানৰ অংশ নাথাকিল আৰু স্ব-নিয়ন্ত্রিত চৰকাৰ অনুষ্ঠানৰ মর্যাদা লাভ কৰিলে। ইয়াৰ মর্যাদা যুক্তৰাষ্ট্র স্তৰৰ সংসদ আৰু ৰাজ্যিক স্তৰৰ বিধান সভাবোৰৰ সমান কৰা হ'ল।

সংশোধনীত প্রতি পাঁচ বছৰৰ মূৰে মূৰে নিয়মীয়া পঞ্চায়ত নির্বাচন পতাৰ পৰামর্শ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছিল। ইয়াৰ উপৰি কোনো বিশেষ কাৰণত ভংগী হোৱা পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানবোৰৰ বাবে ছমাহৰ ভিতৰত নির্বাচন অনুস্থিত কৰাৰ কথা কোৱা হৈছিল। মুক্ত, নিকা আৰু

নিয়মীয়া নিৰ্বাচন অনুস্থিত কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগ গঠনৰ পৰামৰ্শ দিয়া হৈছিল। এই ক্ষেত্ৰত গ্ৰহণ কৰা সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ বৈপ্লৱিক সিদ্ধান্তটো আছিল এনে স্থানীয় প্ৰশাসনীয় অভিকৰণবোৰত মহিলাৰ বাবে সৰ্বমুঠ আসনৰ মাজৰ এক তৃতীয়াংশ আসন সংৰক্ষিত ৰখা। ইয়াৰ উপৰি আঞ্চলিক জনসংখ্যাৰ সমানুপাতিকভাৱে এনে অভিকৰণত অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ মহিলাৰ বাবেও আসন সংৰক্ষণৰ দিহা কৰাহৈছিল ।

সংশোধনীৰ জৰিয়তে পঞ্চায়তী ৰাজ অনুষ্ঠানবোৰক ২৯ টা কাৰ্য সম্পাদন কৰাৰ দায়িত্ব অৰ্পন কৰা হৈছিল। অনুষ্ঠানবোৰত গণতান্ত্ৰিক প্ৰমূল্য বৰ্তাই ৰখা, জনসাধাৰণৰ ভাৰসা অক্ষুণ্ণ ৰখা আৰু স্বচ্ছতা সুনিশ্চিত কৰিবলৈ সংশোধনীত 'গ্ৰাম সভা'বোৰ নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ বিৰতিত অনুস্থিত কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তাত জোৰ দিয়া হৈছিল। গ্ৰামসভাবোৰত প্ৰতিখন গাঁৱৰে প্ৰতিগৰাকী প্ৰাপ্তবয়স্ক বাসিন্দাৰ উপস্থিতি কামনা কৰা হৈছিল। এনে সভাবোৰে চলাই থকা কাৰ্যসূচী আৰু পুঁজি আবণ্টন প্ৰক্ৰিয়াত অনুমোদন জনাইছিল। চমুকৈ, সংশোধনীৰ জৰিয়তে কেইটামান কাম সুচাৰুৰূপে সমাধা কৰাৰ কথা ভবা হৈছিল। এনে গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম কেইটামান হ'ল— পুঁজি আবণ্টন, সম্পাদন কৰিবলগীয়া কাম আৰু সম্পাদন কৰোঁতা।এই তিনিওটা উপাদানৰ মাজত সমন্বয় থাকিলেহে ক্ষমতাৰ ফলপ্ৰসূ আৰু প্ৰকৃত গণতান্ত্ৰিক বিকেন্দ্ৰীকৰণ সুনিশ্চিত কৰিব পৰা যাব।

পঞ্চায়তীৰাজ ব্যৱস্থাটোলৈ আমূল পৰিৱৰ্তন কঢ়িয়াই অনা এই সংবিধান সংশোধনী বিধেয়কখন ১৯৯৪ চনৰ ২৪ এপ্ৰিলৰ পৰা বলবৎ কৰা হৈছিল। ইয়াৰ দ্বাৰা—

➢ পঞ্চায়তবোৰক সাংবিধানিক মৰ্যাদা দিয়া হৈছিল (তাৰ আগলৈকে পঞ্চায়তৰ সৈতে জড়িতসকলো কথাকে ৰাজ্যিক বিষয় বুলি গণ্য কৰা হৈছিল);

➢ দেশৰ গাওঁ, উন্নয়ন খণ্ড আৰু জিলা স্তৰত তিনি খলপীয়া পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাৰ আনুষ্ঠানিকীকৰণ ঘটোৱা হৈছিল;

➢ ৰাজ্যিক নিৰ্বাচন আয়োগৰ তদাৰকত অনুস্থিত নিৰ্বাচনৰ জৰিয়তে সকলো পঞ্চায়ত সদস্যকে পাঁচ বছৰীয়া কাৰ্যকালৰ বাবে নিৰ্বাচিত কৰা হৈছিল।

- **স্থানীয় প্ৰশাসনত মহিলাৰ অংশগ্ৰহণ ঃ**

সংবিধানৰ ৭৩ আৰু ৭৪ সংখ্যক সংশোধনীৰ আগৰে পৰা স্থানীয় প্ৰশাসনীয় ব্যৱস্থাবোৰত কিছু সংখ্যক মহিলা সদস্য আছিল যদিও তেওঁলোকৰ সংখ্য আঙুলিমূৰত গণিব পৰা ধৰণৰ আছিল। বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে পুৰণি পদ্ধতিৰ পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠানবোৰত ৰাজ্যিক আইন অনুসৰি অতি কমেও এখন নাইবা দুখন আসন মহিলাৰ বাবে সংৰক্ষিত আছিল। প্ৰায়েই এই আসনবোৰ মনোনয়নৰ দ্বাৰা পূৰোৱা হৈছিল।

এনে আসনবোৰৰ বাবে মনোনীত অধিকাংশ মহিলাই আছিল উচ্চ জাতিৰ অভিজাত পৰিয়ালৰ সদস্যা। এনে মহিলাৰ হাতত মাটি-সম্পত্তি আছিল বাবে পৰিয়াল, সম্প্ৰদায় আৰু শ্ৰেণী সকলোতে উচ্চ পৰ্যায়ৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছিল। এই মহিলাসকল সাধাৰণতে প্ৰতিষ্ঠিত ৰাজনৈতিক নেতাৰ পৰিয়ালৰ সৈতে জড়িত আছিল। তেওঁলোক যিহেতু প্ৰতীকি প্ৰতিনিধিহে আছিল, সেয়েহে তেওঁলোকৰ পঞ্চায়তী ৰাজ অনুষ্ঠানবোৰৰ কাম-কাজৰ প্ৰতি কোনো ধৰণৰ

সক্রিয় আগ্রহ নাছিল। প্রাপ্তবয়স্ক ভোটাৰে দিয়া ভোটৰ ভিত্তিত অনুস্থিত প্রতিদ্বন্দ্বিতামূলক নির্বাচন আৰু মহিলাৰ বাবে আসন সংৰক্ষণৰ নতুন ব্যৱস্থাটোৱে এই পৰিস্থিতি সম্পূর্ণ সলনি কৰিলে।

সংসদত মহিলাৰ বাবে আসন সংৰক্ষণৰ বিষয়টোক লৈ বিতর্ক চলাৰ সময়ত বহুতো সাংসদে এই সন্দেহ প্রকাশ কৰিছিল যে ইমান অধিক সংখ্যক মহিলা নির্বাচনত প্রতিদ্বন্দ্বিতা কৰিবলৈ আগবাঢ়ি নাহিবও পাৰে। কিন্তু পাছতএই সন্দেহ অমূলক বুলি প্রমাণিত হৈছিল।

দেশৰ আটাইবোৰ স্থানীয় অভিকৰণতে মহিলাৰ বাবে ১০ লাখতকৈও অধিক আসন সংৰক্ষিত কৰা হৈছিল। এই আসনবোৰত প্রতিদ্বন্দ্বিতা কৰিবলৈ ৫০ লাখতকৈও অধিক মহিলা প্রার্থী আগবাঢ়ি আহিছিল। সেই দিশেৰে প্রতিখন আসনৰ বাবে গড় হিচাপত পাঁচগৰাকী মহিলাই প্রতিদ্বন্দ্বিতা কৰিছিল। ইয়াৰ উপৰি বহুতো মহিলাই পুৰুষ প্রার্থীক পৰাজিত কৰি অসংৰক্ষিত অথবা সাধাৰণ আসনতো জয়লাভ কৰিছিল। এনে ঘটনা যথেষ্ট কম যদিও ইয়াৰ যথেষ্ট তাৎপর্য আছিল।

এই নির্বাচনত মহিলা (অনুসূচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ মহিলা)ৰ বাবে সাধাৰণ সদস্য পদৰ বাবেই আসন সংৰক্ষণ কৰা হোৱা নাছিল। বিষয়ববীয়া পর্যায়ৰ বাবেও এক তৃতীয়াংশ আসন সংৰক্ষণ কৰা হৈছিল। অর্থাৎ, সৰপঞ্চ অথবা পঞ্চায়তৰ সভানেত্রী পদৰ বাবেও এক তৃতীয়াংশ আসন মহিলাৰ বাবে আছুতীয়াকৈ ৰখা হৈছিল।

আনুষ্ঠানিক প্রাক্কলন অনুসৰি সমগ্র দেশতে ২৩১, ৬৩০ খন গ্রাম পঞ্চায়ত (গাওঁ পৰিষদ) আছে। ইয়াৰে ৭৭,২১০ খনতকৈও অধিক পঞ্চায়তত মহিলা সৰপঞ্চ আছে। মধ্যৱর্তী স্তৰত ৫,৯১২ খন তালুকা (অথবা উন্নয়ন খণ্ড/ উন্নয়ন মণ্ডল) পঞ্চায়ত সমিতি আছে। ইয়াৰে ১,৯৭০ খনতকৈও অধিক সমিতিত মহিলা সভানেত্রী আছে। দেশত থকা জিলা পৰিষদৰ মুঠ সংখ্যা হ'ল ৫৯৪ খন। ইয়াৰে ২০০ খনত মহিলা সভানেত্রীয়ে কার্যনির্বাহ কৰি আছে। অর্থাৎ, পঞ্চায়তী ৰাজ ব্যৱস্থাত মহিলা সদস্যাৰ অনুপাত গণনা কৰি চালে দেখিম যে গ্রামাঞ্চল আৰু নগৰাঞ্চল উভয়ৰে স্থানীয় স্ব-নিয়ন্ত্রিত প্রশাসনীয় অভিকৰণবোৰত প্রায় দহ লাখ মহিলাই সদস্যা নাইবা মুৰব্বীৰ পদত কার্যনির্বাহ কৰি আছে। এই তথ্য সমগ্র বিশ্বৰ বাবে উদাহৰণস্বৰূপ হ'ব পাৰে।

অৱশ্যে মহিলাৰ অংশগ্রহণৰ হাৰ ৰাজ্যভেদে বেলেগ বেলেগ। তথাপিও অধিকাংশ ৰাজ্যই, শতাংশৰ সাংবিধানিক লক্ষ্যত উপনীত হ'ব পাৰিছে। কিছুমান ৰাজ্যই এই শতকৰা হাৰ অতিক্রম কৰি গৈছে। যেনে- কর্ণাটকত ৪৩.৬% মহিলাই স্থানীয় অভিকৰণবোৰৰ বিভিন্ন আসন দখল কৰি আছে। ইয়াৰ অর্থ এইটোৱেই যে যথেষ্ট সংখ্যক মহিলা সাধাৰণ (অসংৰক্ষিত) আসনত বিজয়ী হৈছে। ই ভৱিষ্যতে এক তাৎপর্যপূর্ণ ধাৰাৰ বিকাশ ঘটাব বুলি ভবা হৈছে।

মহিলাৰ বাবে বিধিসম্মত আসন সংৰক্ষণ ব্যৱস্থাই ৰাজনৈতিক প্রক্রিয়াৰ জৰিয়তে উন্নয়নমূলক কাম-কাজত মহিলাৰ আনুষ্ঠানিক অংশগ্রহণৰ পথ সুচল কৰি তুলিছে। তৃণমূল স্তৰৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা এই প্রক্রিয়াই মহিলাসকলক স্থানীয় চৰকাৰৰ সিদ্ধান্তবোৰক প্রভাৰিত কৰাৰ ক্ষমতা প্রদান কৰিছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ মহিলাৰ অধিকাৰক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিবলৈ ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিৱিষ্ট ধাৰাকেইটা হ'ল.....।

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ সংবিধান সংশোধনী বিধেয়কখন..... পৰা বলবৎ কৰা হৈছিল।

.....

১৩.৪ নাৰী মুক্তিৰ আহিলা ৰূপে আইন

যিকোনো সমাজৰে প্রতিটো ধর্মৰে বিবাহ, উত্তৰাধিকাৰ, বিবাহ-বিচ্ছেদ, দত্তক গ্রহণ আদি বিষয়ৰ পৃথক পৃথক আইন থাকে। এই সকলোবোৰকে একেলগ কৰি ভাৰতত ইয়াক 'ব্যক্তিগত আইন' নাম দিয়া হৈছে। ১৭৭২ চনত ৱাৰেণ হেষ্টিংচে ভাৰতৰ বাবে প্রথম 'ব্যক্তিগত আইন' প্রস্তুত কৰিছিল। এই আইনৰ অধীনত আকৌ ১৩ খন বেলেগ বেলেগ আইন আছে। এই আইন কেইখনৰ সহায়ত ভাৰতৰ ভিন ভিন ধর্ম আৰু গোচৰৰ ক্ষেত্রত প্রযোজ্য ব্যক্তিগত আইন, বিবাহ তথা বিবাহ-বিচ্ছেদৰ দৰে সাধাৰণ সমস্যাবোৰ নিষ্পত্তিৰ প্রচেষ্টা চলোৱা হয়। ভাৰতত ব্যক্তিগত আইনৰ প্রচলন থকা হেতুকে পুৰুষতকৈ নাৰীৰ অধিকাৰ কিছু কম আৰু সকলো মহিলা অধিকাৰ একে নহয়।

ভাৰতৰ ইছলাম ধর্মপ্রধান অঞ্চলবোৰত 'অল ইণ্ডিয়া মুছলিম পার্ছনেল ল বোর্ড' নামৰ অনা-চৰকাৰী সংস্থাটোৱে ব্যক্তিগত আইনৰ প্রচাৰ চলায়, প্রয়োজন সাপেক্ষে এই আইন প্রয়োগ কৰে আৰু আইন প্রয়োগৰ নির্দেশনা আগবঢ়ায়। এই সংস্থাটোৱে মহিলা আৰু সমলৈঙ্গিকসকলক অধিকাৰ প্রদানৰ তীব্র বিৰোধিতা কৰাৰ উপৰি সকলো শিশুৰ বাবে বিনামূলীয়া শিক্ষানীতি (বিনামূলীয়া আৰু বাধ্যতামূলক শিক্ষা আইন, ২০০৯) আৰু 'যোগা' (সাধাৰণ অর্থত বৈদিক সংস্কৃতিৰ প্রচাৰ)ৰ বিৰোধিতা কৰে। ইয়াৰ সলনি বোর্ডে বাল্য বিবাহ প্রচলন, একাধিক পত্নী গ্রহণ, তিনি তালাক প্রথা বাহাল ৰখাৰ অনুমতি আদায়ত জোৰ দি আহিছে। বোর্ডে ইছলাম ধর্মটোৰ স্বয়ম্ভু অভিভাৱক (আইনৰ উর্দ্ধৰ ধর্মীয় কর্তৃপক্ষ) সকলৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰে। বর্তমান ভাৰতৰ বহুতো মুছলমান মহিলাই বোর্ড আৰু 'মুছলিম আইন'ৰ বিৰুদ্ধে মাত মতা আৰম্ভ কৰিছে।

মুছলিম ব্যক্তিগত আইনৰ অধীনত এজন পুৰুষে তিনিবাৰ 'তালাক' শব্দটো উচ্চাৰণ কৰি বিবাহ-বিচ্ছেদ কৰিব পাৰে। এই আইন অনুসৰি ছোৱালী ১৫ বছৰীয়া হ'লেই বৈধভাৱে বিয়া দিব পাৰি। এই নিয়ম বাল্য বিবাহ নিষেধ আইন, ১৯২৯ (২০০৬ চনৰ সংশোধনীৰে সৈতে)ৰ পৰিপন্থী। ১৯২৯ চনৰ আইন মতে ছোৱালীৰ বৈধ বিবাহোপযুক্ত বয়স হ'ল অতি কমেও ১৮ বছৰ ।

মুছলিম ব্যক্তিগত আইনে ভাৰতৰ মুছলমান পুৰুষক একাধিক পত্নী ৰখাৰ অনুমতি দিয়ে। এই আইন অনুসৰি এজন ভাৰতীয় মুছলমান পুৰুষৰ সর্বাধিক ৪ গৰাকী পত্নী থাকিব পাৰে। অৱশ্যে, হিন্দু বিবাহ আইন, ১৯৫৫ অনুসৰি গোৱাৰ হিন্দু পুৰুষসকলেও বহুপত্নী ৰখাৰ সুযোগ পায়। দেশৰ আদিবাসী সম্প্রদায় (১৫%) , বৌদ্ধ ধর্মী লোক (৮%), মুছলমান (৬%) আৰু হিন্দু (৬%) ই অবৈধভাৱে বহুপত্নী ৰখাৰ প্রথা অনুশীলন কৰে।

খ্রীষ্টিয়ান ধর্মৰ ব্যক্তিগত আইনে নাৰীক নিজৰ মৃত সন্তানৰ সম্পত্তি অথবা মাটিৰ উত্তৰাধিকাৰী হোৱাৰ অনুমতি নিদিয়ে। এহাল খ্রীষ্টিয়ান দম্পতীয়ে বিয়া হোৱাৰ দিনটোৰ পৰা দুবছৰ পাৰ নোহোৱালৈকে বিবাহ বিচ্ছেদৰ বাবে আবেদন কৰিব নোৱাৰে। অন্য সম্প্রদায়বোৰৰ ক্ষেত্রত বিবাহৰ অতি কমেও এবছৰৰ পাছত বিবাহ বিচ্ছেদ বিচাৰি আবেদন কৰাৰ সুবিধা আছে।

একৰূপী নাগৰিক সংহিতা (Uniform Civil Code) ঃ

ধর্ম আৰু উপাসনা স্থানে আইনক কোনোধৰণে পৰিচালনা কৰিব নোৱাৰে। দেশত বিভিন্ন দৃষ্টিভংগীৰ এনে এক সমষ্টি আছে যিটোৱে এই কথাত সহমত পোষণ কৰে যে ব্যক্তিগত আইনবোৰ বৈষম্যমূলক আৰু পক্ষপাতপূর্ণ। এই আইনবোৰ এখন একৰূপী নাগৰিক সংহিতা প্রচলনৰ দ্বাৰা নাইকিয়া কৰা উচিত। এই কথাটো মনত ৰখাটোও প্রয়োজনীয় যে আমাৰ পৰিৱর্তিত দৃষ্টিভংগীৰ সৈতে খাপ খোৱাকৈ আৰু এই দৃষ্টিভংগীবোৰ উপস্থাপন কৰিব পৰাকৈ সময়ত ন্যায়িক ব্যৱস্থাটোৰ বিৱর্তন ঘটে।

এই পৃষ্ঠভূমিতে ভাৰতৰ সকলোবোৰ ব্যক্তিগত আইন নিষ্ক্রিয় কৰি তুলিবলৈ নতুন আইনৰ এটা সমষ্টি প্রস্তাৱ কৰা হৈছে। ইয়াকেই একৰূপী নাগৰিক সংহিতা নাম দিয়া হৈছে। ঐতিহাসিকভাৱে, বিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিতে নাৰী সমাজ সেৰিকাসকলে পোনপ্রথমে একৰূপী নাগৰিক সংহিতা প্রচলনৰ প্রস্তাৱ উত্থাপন কৰিছিল। কিন্তু সমগ্র শতিকাজুৰি বিভিন্ন মহলে এই প্রস্তাৱৰ বিৰোধিতা কৰি গ'ল।আজিৰ প্রস্তাৱটোৱে তীব্র বিৰোধিতাৰ সন্মুখীন হৈ আছে। কথাটোলৈ লক্ষ্য কৰি আমি এইবুলি যুক্তি তর্কত লিপ্ত হ'ব পাৰোঁ যে আমাৰ সমাজখনক কেৱল আদর্শগতভাৱেহে সমতা, স্বাধীনতা, ন্যায় আৰু ভ্রাতৃত্ববোধৰ সার্বজনীন নীতিৰ আধাৰত গঢ় লৈ উঠা বুলি কোৱা হয়। একাংশৰ যুক্তি অনুসৰি এখন একৰূপী নাগৰিক সংহিতাই ভাৰতৰ নাগৰিকক জাতি, সামাজিক লিংগ, সম্প্রদায় অথবা ধর্ম নির্বিশেষে সমাজ ন্যায় প্রদান কৰিব আৰু আইনৰ সন্মুখত সমভাবে থিয় কৰাব পাৰে। আদালতত সকলো লোকৰ ক্ষেত্রত একে আইনেই প্রযোজ্য হ'ব। গোৱাত ইতিমধ্যে একৰূপী নাগৰিক সংহিতা আৰু উমৈহতীয়া পাৰিবাৰিক আইনৰ প্রচলন আৰম্ভ হৈছে। কিন্তু, বর্তমানলৈকে সমগ্র ভাৰতৰ বাবে প্রস্তাৱিত একৰূপী নাগৰিক সংহিতাৰ আনুষ্ঠানিক খছৰা সম্পূর্ণ হৈ উঠা নাই।

মহিলাৰ সৈতে জড়িত আইনবোৰক দুটা প্রধান ভাগত ভগাব পাৰি—

- **ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইন (Indian Penal Code) ঃ**

➢ **বলাৎকাৰ (ধাৰা ৩৭৬, (IPC) ঃ** এটা বলাৎকাৰীক অতি কমেও সাত বছৰৰ বাবে সশ্রম কাৰাদণ্ড বিহা হ'ব, এই শাস্তি প্রয়োজন সাপেক্ষে যাৱজ্জীৱনলৈ সম্প্রসাৰিত

কৰা হ'ব, আৰু শাস্তিৰ সৈতে জৰিমনাও ভৰিব লাগিব।

- **বিভিন্ন উদ্দেশ্যত কৰা অপহৰণ, নাৰীহৰণ ফুলচুৰি (ধাৰা ৩৬৩,৩৭৩ (IPC) ঃ** নাবালকক ভিখাৰী সজাৰ উদ্দেশ্যেৰে অপৰহণ কৰোতা অথবা নাবালিকা / মহিলাক গণিকা বৃত্তিত নমোৱা অথবা অবৈধ শাৰীৰিক সম্পর্ক স্থাপনৰ বাবে নাৰীহৰণ কৰোতাক অপকর্মৰ ভিত্তিত দহ বছৰ পর্যন্ত কাৰাদণ্ড বিহা হ'ব পাৰে, আৰু এনে অপৰাধীয়ে জৰিমনাও ভৰিব লাগিব।
- **যৌতুকৰ বাবে হত্যা, যৌতুকজনিত মৃত্যু অথবা যৌতুকৰ বাবে হত্যা কৰাৰ চেষ্টা (ধাৰা ৩০২/৩০৮, B, IPC) ঃ** অগ্নিদগ্ধ হৈ অথবা শাৰীৰিক আঘাতৰ চিন অথবা অন্যধৰণৰ লক্ষণে দেখা দিয়াৰ বাবে কোনো মহিলাৰ মৃত্যু হ'ল অথবা আঘাতপ্রাপ্ত হ'লে আইনৰ উল্লিখিতধাৰাৰ অধীনত সমুচিত শাস্তি বিহা হ'ব পাৰে।

● **বিশেষ আইন ঃ**

সকলো ভাৰতীয় আইনেই কোনো একোটা বিশেষ সামাজিক লিংগ নির্দিষ্ট নহয়। মহিলাক তাৎপর্যপূর্ণভাৱে প্রভাৱিত কৰা নীতি-নিয়মবোৰ সময়ে সময়ে পুনৰীক্ষণ কৰা হয় আৰু নতুন প্রয়োজন অনুসৰি সংশোধন কৰি লোৱা হয়। মহিলাক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়াৰ বিশেষ সুবিধা থকা আইন দুখন হ'ল—

- **যৌতুক নিষিদ্ধকাৰী আইন ১৯৬১ ঃ** এটা আইনৰ জৰিয়তে 'বিবাহৰ কাৰণ বিবেচনাৰ উপায়' ৰূপে যৌতুকৰ অনুৰোধ, যৌতুক আদায় অথবা যৌতুক গ্রহণ নিষিদ্ধ কৰা হৈছে। ইয়াত 'যৌতুক' মানে দাবী কৰা উপহাৰ অথবা বিবাহৰ বাবে বান্ধি দিয়া পূর্বচর্তৰ কথা বুজোৱা হৈছে। কোনো পূর্বচর্ত নথকা উপহাৰক যৌতুক বুলি গণ্য কৰা নহয়। এনে উপহাৰক আইনৰ ধাৰা ৩ (২) অনুসৰি বৈধ বুলি ধৰা হয়।
- **মহিলাক গার্হস্থ্য হিংসাৰ পৰা সুৰক্ষা প্রদানকাৰী আইন, ২০০৫ ঃ** এই আইনখনৰ দ্বাৰা পত্নী অথবা মহিলা সহবাস সংগী (live in partner)ৰ ওপৰত চলা ঘৰুৱা হিংসা অথবা মাৰপিটৰ পৰা মহিলাসকলক সুৰক্ষা দিয়া হয়। এনে হিংসা স্বামী, পুৰুষ সহবাস সংগী অথবা তেওঁৰ সম্পর্কীয় লোকৰ দ্বাৰা সৃষ্ট হ'ব পাৰে। আইনখনৰ জৰিয়তে কোনো পৰিয়ালত ভগ্নী, বিধৱা অথবা মাতৃৰূপে বাস কৰি থকা মহিলাকো ঘৰুৱা হিংসাৰ বলি হোৱাৰ পৰা সুৰক্ষিত ৰখা হয়।

১৩.৫ মানৱ অধিকাৰ হিচাপে মহিলাৰ অধিকাৰ

সাধাৰণ অর্থত মহিলা আৰু কন্যা শিশুৰ অধিকাৰবোৰো মানৱ অধিকাৰৰ অংশ। এই অধিকাৰবোৰে জীৱনৰ সকলো দিশ, যেনে- স্বাস্থ্য, শিক্ষা, ৰাজনৈতিক অংশগ্রহণ, অর্থনৈতিক কল্যাণ, হিংসাৰ পৰা মুক্তি আদি সামৰি লয়। মহিলা আৰু কন্যা শিশুৰ অইনৰ দৰেই সকলোবোৰ মানৱ অধিকাৰ উপভোগ কৰাৰ সম্পূর্ণ তথা সমান অধিকাৰ আছে। তেওঁলোকৰো সকলো ধৰণৰ বৈষম্যৰ পৰা মুক্ত হোৱাৰ অধিকাৰ আছে। মহিলাৰ অধিকাৰ হ'ল মৌলিক মানৱ অধিকাৰ।

আজিৰ পৰা প্ৰায় ৭০ বছৰ আগতে ৰাষ্ট্ৰসংঘই এই অধিকাৰবোৰ বিশ্বৰ সকলো মানুহৰ বাবে নিৰূপণ কৰিছিল। এনে অধিকাৰবোৰৰ ভিতৰত প্ৰধান হ'ল— হিংসা, দাসত্ব আৰু বৈষম্যৰ পৰা মুক্ত জীৱন যাপনৰ অধিকাৰ, শিক্ষিত হোৱাৰ অধিকাৰ, সম্পত্তিৰ গৰাকী হোৱাৰ অধিকাৰ, ভোট দিয়াৰ অধিকাৰ, ন্যায্য আৰু সমান মজুৰি উপাৰ্জনৰ অধিকাৰ।

ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ ঘোষণাপত্ৰ অনুসৰণ কৰি মহিলাৰ অধিকাৰ সম্পৰ্কে যুগুত কৰা গুৰুত্বপূৰ্ণ নথি দুখনৰ কথা চমুকৈ আলোচনা কৰা হ'ল। ইয়াৰে এখন হ'ল মহিলাৰ অধিকাৰ বিষয়ক আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় বিধেয়ক 'নাৰীৰ বিৰুদ্ধে চলা সকলো ধৰণৰ বৈষম্য নিৰ্মূলকৰণ বিষয়ক সন্মিলন' অথবা (CEDAW)। এই বিধেয়কখনৰ দ্বাৰা সকলো ৰাষ্ট্ৰৰ চৰকাৰকে সামাজিক লিংগভিত্তিক বৈষম্যৰ ওৰ পেলোৱা আৰু পৰিয়াল পৰিকল্পনাকে ধৰি স্বাস্থ্য সেৱাৰ সৈতে জড়িত সকলো নাৰী অধিকাৰ সুনিশ্চিত কৰাৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাৰ আহ্বান জনোৱা হৈছে। আনখন হ'ল ১৯৯৫ চনত বেইজিঙত অনুস্থিত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ চতুৰ্থ বিশ্ব সন্মিলনত গৃহীত 'বেইজিং ঘোষণাপত্ৰ আৰু কাৰ্য সম্পাদন মঞ্চ' নথি। ইয়াৰ জৰিয়তে সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতা স্থাপন আৰু জীৱনৰ সকলো দিশতে নাৰীৰ অধিকাৰ ৰক্ষাৰ আহ্বান জনোৱা হৈছে।

১৩.৬ সামাজিক লিংগ আৰু মানৱ অধিকাৰ

ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ সহস্ৰাব্দ উন্নয়ন লক্ষ্যবোৰত দৰিদ্ৰতা হ্ৰাস কৰাৰ বিশেষ উদ্দেশ্য বান্ধি লোৱা হৈছে। ইয়াত সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতাৰ মাত্ৰা বৃদ্ধি কৰাৰ কথাও কোৱা হৈছে। শিক্ষা, কৰ্ম আৰু প্ৰতিনিধিত্বৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষভাৱে লিংগভিত্তিক সমতা স্থাপনৰ প্ৰয়াস চলাই থকা হৈছে। ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ মহিলা আয়োগে বিভিন্ন অধ্যয়নৰ পৰা গম পাইছিল যে বিশ্বত মহিলাৰ অগ্ৰগতি সকলোতে একে সমান নহয়। পৰিৱৰ্তিত সময়ত বিশ্বৰ আগতকৈ যথেষ্ট অধিক মহিলাই বিদ্যালয়ত শিক্ষালাভৰ তথা উপাৰ্জনৰ বাবে কাম কৰাৰ সুবিধা পাইছে। তথাপিও, আধাতে বিদ্যালয় এৰা শিক্ষাৰ্থীৰ মাজত ছোৱালীৰ সংখ্যা (বিশেষকৈ মাধ্যমিক পৰ্যায়ত) অধিক হৈয়েই আছে। নিৰ্বাচনৰ জৰিয়তে পদ পুৰণ কৰা কাৰ্যালয়বোৰত মহিলা সদস্যাৰ সংখ্যা বাঢ়িছে যদিও মাত্ৰ ২১.৮% মহিলাইহে সাংসদৰ পদ দখল কৰি আছে। ইয়াৰ উপৰি বহুতো ক্ষেত্ৰত এতিয়াও মহিলাৰ অধিকাৰ বিপদাপন্ন হৈ আছে। মহিলাৰ বিৰুদ্ধে চলা নানা প্ৰকাৰৰ হিংসা, যৌন নিৰ্যাতন আৰু সন্তান জন্ম দিয়াৰ অধিকাৰ বিষয় সহস্ৰাব্দৰ লক্ষ্যত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই। লগতে , জাতি, সম্প্ৰদায়, জৈৱিক লিংগ, উপাৰ্জন অথবা বাসস্থানৰ ভিত্তিতএতিয়াও বহুতো মহিলাক নানা সা-সুবিধাৰ পৰা বঞ্চিত এটা অৱহেলিত শ্ৰেণী কৰি ৰখা হৈছে।

নতুন বহনক্ষম উন্নয়ন লক্ষ্য (SDGs)বোৰে মহিলাৰ অধিকাৰক নতুন মাত্ৰা দিয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি বহন কৰিছে। ইয়াত ৫ টা লক্ষ্যৰ ভিতৰত ৫ নং নিৰ্দিষ্ট লক্ষ্যটোত সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতা স্থাপনৰ বাবে কৰণীয়বোৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। ৫ নং লক্ষ্যটো বৃহত্তৰ পৰিসৰৰ আৰু ইয়াত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক হিংসাৰ ওৰ পেলোৱা, বাল্য বিবাহ নিমূল কৰা, মহিলাৰ যৌনাংগ ঘৃণীয়া কৰা প্ৰথাৰ ওৰ পেলোৱা, মহিলাক যৌ আৰু প্ৰজনন বিষয়ক স্বাস্থ্য সেৱা আগবঢ়োৱাটো

সুনিশ্চিত কৰাৰ কথা কোৱা হৈছে। এই লক্ষ্যত মহিলাক শিক্ষা লাভৰ সমান সুযোগ দিয়াৰ লগতে অর্থনৈতিক সা-সুবিধাবোৰ মহিলাৰ বাবেও সম্প্রসাৰিত কৰাৰ কথা উল্লেখ কৰা হৈছে। এইবোৰৰ লগতে মহিলা আৰু কন্যা শিশুই পালন কৰি অহা মজুৰি বিহীন সেৱা- যত্ন বিষয়ক কাম-কাজৰ বোজা লাঘৱ কৰাৰ কথাও লক্ষ্যটোত অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে।

১৩.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানত সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতাৰ নীতি অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে।
- দেশৰ সংবিধানে মহিলাসকলক সমতা প্রদানৰ নিশ্চিতি দিয়াৰ উপৰি ৰাজ্যবোৰক মহিলাৰ অনুকূল ইতিবাচক বৈষম্য প্রদর্শনকাৰী ব্যৱস্থা গ্রহণৰ ক্ষমতা প্রদান কৰিছে।
- সাধাৰণ অর্থত মহিলা আৰু কন্যা শিশুৰ অধিকাৰবোৰো মানৱ অধিকাৰৰ অংশ। এই অধিকাৰবোৰে জীৱনৰ সকলো দিশ, যেনে- স্বাস্থ্য, শিক্ষা, ৰাজনৈতিক অংশগ্রহণ, অর্থনৈতিক কল্যাণ, হিংসাৰ পৰা মুক্তি আদি সামৰি লয়।
- মহিলা আৰু কন্যা শিশুৰ অইনৰ দৰেই সকলোবোৰ মানৱ অধিকাৰ উপভোগ কৰাৰ সম্পর্ণ তথা সমান অধিকাৰ আছে। তেওঁলোকৰো সকলো ধৰণৰ বৈষম্যৰ পৰা মুক্ত হোৱাৰ অধিকাৰ আছে।
- সংসদৰ ভাষাত 'সংশোধনী' (Amendment) শব্দৰ অর্থ হ'ল কোনো বিধেয়ক (প্রস্তাৱিত আইন)ত ঘটোৱা কোনো সাল-সলনি। সংশোধনীৰ জৰিয়তে সংসদীয় প্রক্রিয়াৰ মাজেদি আগবাঢ়ি গৈ থকা বিধেয়কবোৰৰ মান উন্নত কৰা অথবা সেইবোৰত সাল-সলনি ঘটোৱা হয়।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৪০ নং অনুচ্ছেদৰ জৰিয়তে চৰকাৰক স্থানীয় স্ব-নিয়ন্ত্রিত প্রশাসনীয় অনুষ্ঠান ৰূপে সেৱা আগবঢ়াব পৰাকৈ পঞ্চায়ত গঠনৰ নির্দেশ দিয়া হৈছে। দেশৰ অধিকাংশ ৰাজ্যই এই নির্দেশাত্মক নীতি বলৱন্তৰাই মেহতা আয়োগৰ প্রতিবেদনত সন্নিৱিষ্ট পৰামর্শৰ আধাৰত কার্যক্ষেত্রত প্রয়োগ কৰিছে।
- আয়োগে দেশৰ পঞ্চায়তীৰাজ অনুষ্ঠান (PRIs)ৰ ব্যৱস্থাটো তিনি খলপীয়া কৰাৰ পৰামর্শ দিছিল। ইয়াৰ প্রথম খলপত থাকিব গাওঁ স্তৰৰ মৌলিক একক 'গাওঁ পঞ্চায়ত'বোৰ। এনে গাওঁ পৰিষদবোৰ ৰাইজৰ ভোটৰ দ্বাৰা নির্বাচিত প্রতিনিধিৰে গঠিত হয়। ইয়াৰ পাছত থাকে উন্নয়ন খণ্ড (Block) স্তৰৰ উন্নয়ন খণ্ড পৰিষদ (উন্নয়ন খণ্ড একোটা হ'ল জিলা এখনৰ বৃহত্তৰ উ প-গোট)। তৃতীয় খলপটো হ'ল জিলা পৰিষদ।
- ৰাষ্ট্রসংঘৰ সহস্রাব্দ উন্নয়ন লক্ষ্যবোৰত দৰিদ্রতা হ্রাস কৰাৰ বিশেষ উদ্দেশ্য বান্ধি লোৱা হৈছে। ইয়াত সামাজিক লিংগভিত্তিক সমতাৰ মাত্রা বৃদ্ধি কৰাৰ কথাও কোৱা হৈছে। শিক্ষা, কর্ম আৰু প্রতিনিধিত্বৰ ক্ষেত্রত বিশেষভাৱে লিংগভিত্তিক সমতা স্থাপনৰ প্রয়াস চলাই থকা হৈছে। ৰাষ্ট্রসংঘৰ মহিলা আয়োগে বিভিন্ন অধ্যয়নৰ পৰা গম পাইছিল যে বিশ্বত মহিলাৰ অগ্রগতি সকলোতে একে সমান নহয়। পৰিৱর্তিত সময়ত বিশ্বৰ আগতকৈ

যথেষ্ট অধিক মহিলাই বিদ্যালয়ত শিক্ষালাভৰ তথা উপার্জনৰ বাবে কাম কৰাৰ সুবিধা পাইছে। তথাপিও, আধাতে বিদ্যালয় এৰা শিক্ষার্থীৰ মাজত ছোৱালীৰ সংখ্যা (বিশেষকৈ মাধ্যমিক পর্যায়ত) অধিক হৈয়েই আছে।

- ৰাষ্ট্রসংঘৰ মহিলা আয়োগে বিভিন্ন অধ্যয়নৰ পৰা গম পাইছিল যে বিশ্বত মহিলাৰ অগ্রগতি সকলোতে একে সমান নহয়। পৰিৱর্তিত সময়ত বিশ্বৰ আগতকৈ যথেষ্ট অধিক মহিলাই বিদ্যালয়ত শিক্ষালাভৰ তথা উপার্জনৰ বাবে কাম কৰাৰ সুবিধা পাইছে। তথাপিও, আধাতে বিদ্যালয় এৰা শিক্ষার্থীৰ মাজত ছোৱালীৰ সংখ্যা (বিশেষকৈ মাধ্যমিক পর্যায়ত) অধিক হৈয়েই আছে।

১৩.৮ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Bakshi, P.M.(2006), *The Constitution of India*, Universal Law Publishing Co. Pvt.Ltd.,Delhi

2) Chaterjee,Mohini(2004) , "*Feminism and Women's Human Rights*", Aavishkar Publishers, India.

১৩.৯ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

উত্তৰসমূহ ঃ

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) ১৪,১৫, ১৫ (৩), ১৬,৩৯ (a), ৩৯, (b) ৩৯ (c) আৰু ৪২
(খ) ১৯৯৪ চনৰ ২৪ এপ্রিলৰ

১৩.১০ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) চমুটোকা লিখক ঃ (প্রায় ১৫০টা মান শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ১ ঃ মহিলাৰ বাবে থকা সাংবিধানিক সুবিধাসমূহ

(খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (প্রায় ৩০০-৫০০টা মান শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন ১ ঃ মানৱ অধিকাৰ হিচাপে মহিলাৰ মৌলিক অধিকাৰবোৰ ব্যাখ্যা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ একৰূপী নাগৰিক সংহিতাৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***